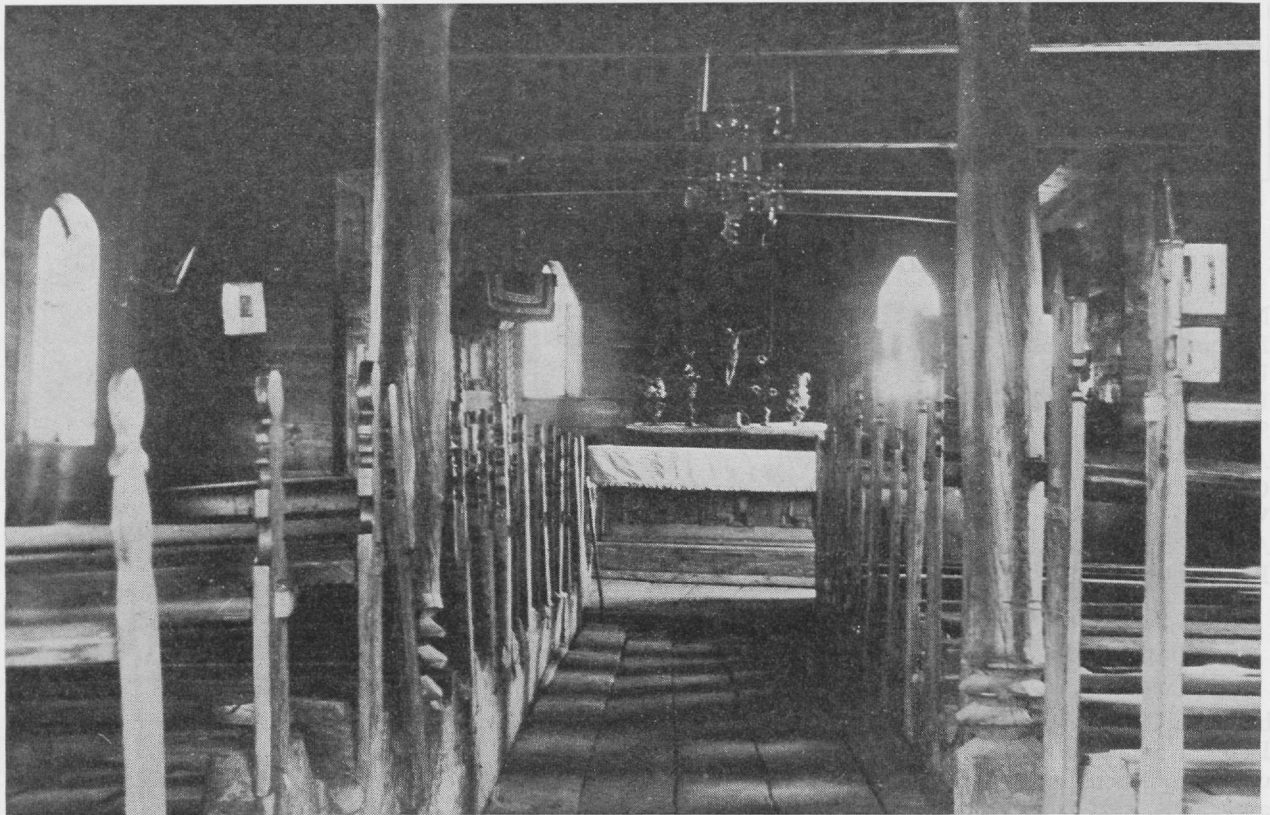


KUSTBON

Nr 4 Ärgång 30

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

December 1973



Runö gamla kyrka.



Utgiven av Svenska Odlingens Vänner

Ansvarig utgivare: *Hugo Mickelin*

Redaktör: *Viktor Aman*

Redaktionssekreterare: *Maria Broman*

I redaktionen: *Joh. Hammerman, Alf Heldring,*

Alex. Samberg, Hj. Stahl

Red. och exp. Eknäsvägen 2, 112 64 Stockholm

Kustbons postgiro: 19 72 07-4. Tel. 56 16 37

Utkommer 1973 med fyra nummer

Prenumerationspris 1973 24 kronor

Annonspris: 1/1 250:—, 1/2 130:—, 1/4 65:—
1/8 40:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 10 kr

Dödsannonser 60 kr.

Stockholm 1973 Svenska Tryckcentralen AB

Innehåll

Nöt att knäcka av <i>N. Tiberg</i>	3
Kronprins-laiken av <i>A. Rönnblom</i>	4
Ur Ev Fosterlandsstiftels arkiv	6
En bostadstyp fr. 1890-t av <i>F. Isberg</i>	11
SOV:s höstmöte av <i>A. Samberg</i>	14
A. Samberg 75 år av <i>H. Mickelin</i>	15
Ordböcker över Nuckö-målet av <i>V. Aman</i>	16
Vemodig betraktelse av <i>VA</i>	18
Avlidna	19
Bemärkelsedagar	19

1873

betecknar en vändpunkt i Svensk-Estlands historia. Detta år anlände de första av Ev Fosterlandsstiftelsens utsända missionärer till våra bygder. En ny tid var i antågande.

I landet var en ny utveckling redan inledd. Genom regeringens åtgärder var en gräns satt för godsägarväldet, friköp av gårdar var inledd i delar av landet, skolor för folkets barn hade inrättats här och var, estlandssvenskarna hade redan sjöfart på Finland och Sverige — folket hade kännning av en ny tid som randades och var inställt på att anamma den. Missionärerna kom således vid en tidpunkt, då människorna var mottagliga för ett nytt budskap, och de hyste en obegränsad tillit till det som kom ifrån Sverige. Vad de utsända bringade var främst religiös väckelse, men denna smälte till tidpunkt och förlopp ihop med uppryckningen på de kulturella, sociala och ekonomiska områdena, och estlandssvenskarna själva kunde sedan svårligen skilja de olika utvecklingslinjerna åt. 1873 blev en vändpunkt, missionärerna blev legend.

God Jul Gott Nytt År

Styrelsen för SOV
Kustbons redaktion

KALLELSE

Lördagen den 23 februari 1974 med början kl
18.00 håller estlandssvenska föreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Å R S M Ö T E

i Arbetsledarhuset, Drottningholmsvägen 7 intill
Kronobergsparken vid Fridhemsplan i
Stockholm.

Ingång över gården.

Dagordning:

1. Årsmötets öppnande
2. Val av mötesordförande och -sekreterare samt två justeringsmän
3. Redovisning för verksamhetsåret
4. Val enligt stadgarna
5. Fastställande av medlemsavgift för år 1975
6. Övriga frågor

Utöver de stadgeenliga förhandlingarna visas film från 1972 års hembygdsdag.

Efter mötet utlottning av finsk, basturökt skinka. Kaffe serveras till ett pris av kr 8:—.

Hjärtligt välkommen!

Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner

Transporter och flyttningar

utföres till humana priser

av

Nils B. Ekström Transport AB

Vikingagatan 26

Innehavare: Johannes Lorenz från Runö

Tel.: 31 80 49 el. 32 37 16

Nils Tiberg

"NÖT" ATT KNÄCKA

Bland redskap som bonden kan behöva då han vill fiska, har uppmärksamheten flera gånger kommit att fästas vid anordningar för att bära ner tomma torra nät (notar) till båten, resp våta tunga fiskfyllda nät från båten till "gistorna" eller hur man nu har kallat torkställningarna. Transporterna kan ha ställt sig olika för olika slags fisken: flundre-nät resp -not, gammaldags strömmingsnät, sentida kilu-nät, sik-nät, och — särskilt krävande — framförandet av större eller mindre *is-nöt*ar (el *nētēr*, hur de nu kallades på olika håll). Att man behövde *kälk* el kanske *lhea* till isnoten tänker jag var självklart. Hade man häst för släden? — Och hur ordnade man nätet (alla näten, hvar man i båten sina), då man tog ner dem från gistorna för att ta dem till stranden? Var det så att t ex *bāk-vēldse* "bak-väldserne" stenade sina nät (och stenade av dem) i båten, medan andra bar sina nät stenade på något bär-redskap? — Det skulle vara utmärkt om någon från hvarje ort ville skriva om allt dylikt, t ex Tomas från *Rūn*, noan *Bākvels* man fr Rickul, Egil fr Ormsö, Rain om *Äustr-pa*, Alexander om Korke eller andra. Ni skulle då göra oss i Estslv Upsala-undersökningen goda tjänster. Skriv el ring efter papper och kuvert till Dialektarkivet, Östra Ågatan 27, 753 22 Upsala, el 018/13 27 38.

Som utgångspunkt vill jag nämna några hithöriga ord, termer för redskap att bära fiskedoningar i el på. — Hos den finske sakforskaren Ilmari Manninen (i Die Sachkultur Estlands I:214) avbildas en jämbred kupig bräda utan gavlar att bära nät på. Föremålet tillhör Nordiska museet, insamlat från Nuckö socken. Saken uppges okänd för Ru Nh Oö Rg Ngö. Från Ormsö har noterats *näte-täckja* "nät(ja)-täckjan", av grovt hamptyg, ca en famn (180 cm) i fyrkant. Om man bar från gistorna till båten, så rymdes *ain varp* (5 nät) "en varpa", men u p p kunde man inte ta mer än e t t nät. Det var mest för ilandbärningen som duken brukades. — *Äit näte-kLē* på Dagö var liksidigt ungf som en uppsprättad säck, förstärkt med snören diagonalt (från hörn till hörn). 4—5 torra nät kunde bäras däri. Det var ett bra stycke från byn till stranden. — I Rickul och *opa Äiana* tycks man inte känna dylika kläden. Man har ibland haft liksom en liten grind, *äit bära* — *rām*, på Rågöarna. Från Spitham beskriver man *näte-trōe* (även kallat *näte-mällda*, i *Rikol bien* kallad *näte-hōan*), urgröpt ur hälften av en ihålig grov asp- eller al-stock. Den har ännu ett namn som jag återkommer till. Där rymdes en flundrenot eller ett nät med fisk uti. Ner bar man 3 nät (kanske fler?) utan moldan. — Nargö har haft *äin näti-träg* (*nä'titrägi*) 'ett nättråg' med flat botten och 3 ngt utställda sidor (av grane, som inte så lätt blir *va'to-bo'li*) att bära 4—5 st *flondro-nätt* uti. (Jfr Manninen I:213, med foto, från Kuusalu, Ö om Reval).

Från Rickul kommer så f j ä r d e namnet på Nordiska museets kupiga bräda: *än knä-bark*, *hizn knä-barken*, eller *eitt knä-bark*, *hitt knä-barke* — olika hos olika meddelare. Även ordet *näte-bark* känner man

till. Föremålet fanns kvar här och där, men det var nu ur bruk. Hvarför det? undrar jag. Somliga understryker att den hade brukats till att bära *fländor-nöt*ar på, medan man vet att andra byars folk nyttjat den även för *sträng-nätena*. Ett ifrågasatt uttal "kne-bärk" avvisas allmänt. "Lösmanen" hos *Rikol Andorsa* (Johan Ahlberg) hade en sådan — kallad *näte-hō*, *-hōan* till sin lilla *bā-nōt*, brukad när lekfisk (det var väl *ier*) kom in på ljust grundvatten. *Hōan* var ca 3 fot lång (inmot 1 m), över en fot bred, 1 1/2 *toll* tjock och 6 *toll* djup (lågtyiska/estn *toll* = tum, ca 2.5 cm). Den gjordes av en ihålig aspstam. Man borrade två rader hål mitt emot hvarandra, så stocken kunde klyvas. — *Knä-barken* brukades av dem som fiskade vid *Ni-äe*; man kunde inte köra med häst och vagn där i sanden. Dit kom folk från *Höbring*, *Prōsta*, *Källskon* och *Grässve*. — Meddelare från själva Nuckö och Sutlep ha ej känts vid ordet, ej heller de från Runö och Rågöarna.

Och nu ha vi kommit till den språkliga "nöten". Hur skall man begripa delarna av detta ord *knä-bark*? Att enkla ordet *knē* blir kort *knä*- i för-led är vanligt i nuckövenskan, men hvad har nätbrädan med 'knä' att göra? Först som sist: den "nöten" har jag alls inte lyckats knäcka. — Men hvad säger nu "ricklerne" om ett försök att få svar på frågan om "barken" (el "barket") med hjälp av ett i betydelsesammanhanget hithörigt ord i runskan? — Ett sammanhang med 'bark' på träd kan nog synas ligga nära, rimligtvis dock bara som en "folketyologi".

På Runö har man ordet *paLg*, bestämd form *paLga*, pl *paLgo* för en fyrsidig grov duk att bära nät på. "Palgan" kan också användas att breda ut på marken framför *rī-kLoggen*, en fönsterstor öppning, där nekar-na kastades in i rian. Ordet är estniskt, om jag inte aldeles misstager mig i min okunnighet om detta språk. I Oras & E Lagmans lilla Estn-sv ordbok finns *palagas* 'lakan', men i den omfångsrika Eesti-saksa sönaraamat av Kann mfl finner jag inte ordet. — Hur som helst därmed. Skulle manne ett *-palg* *-palk* ha kunnat ge upphov till ett *-bark*, som kanske kunde dölja sig i det egendomliga rickulsvenska *knä-bark*? — Jag bara frågar. Ett "nöten knäckt" får andra komma med, och de är välkomna! — Någon nätbräda känns runöborna visserligen inte vid, men på andra håll nyttjas — som vi ha sett — ibland kläden, ibland bräden el likn.

I detta stycke (och framdeles i Kustbon) skriver jag *ō* resp *o* för slutet långt respektive kort *o*-ljud, sådant det finns i de flesta målen i t ex *bLōm* 'blomma', *bock* 'bock' (svenskt uttal: *bäck*), *fo'La* "fåle" (med skilda betydelser på skilda håll). — En rund apostrof (') anger som vanligt att ordets vokal är kort, följd av en eller ibland två korta konsonanter: *li'kēL* "lyckel", dvs 'nyckel', pl *li'kLar* 'nycklar' (gentemot t ex nuckösv *trickōL* (*opa bissa*), pl *trickLar* "trycklar"). — Så mycket det går vill jag hålla mig till riksspråkets stavning. Det blir läsligast.

Eder

NT

Sommaren 1932 besökte dåvarande kronprinsen Gustav Adolf Estland, där 300-årsminnet av universitetets grundande i Dorpat (Tartu) firades bl a med avtäckande av en Gustav Adolfstaty. Efteråt företog kronprinsen en rundresa genom svenskbygderna, mött av stora folkskaror — både svenskar och ester. Om besöket på Ormsö skrev bygdeskalden från Romp Gärdesa, Anders Rönnblom, en sång som blev mycket uppskattad.



Kronprins-laiken

Tå prinsn kom ner åt Stockholms broa,
e biln kerd han, he gick mä goa.
Han satt se opa sin flotta båt
å kom te Rävö! mä pomp å stå.

Å båtn lagd åt e Rävö!s hamne,
å allman ropa bara prinses namne;
å tå han sja kerd från hamne bort,
tå skjuto aiste aitt riktigt skott.

Å biln kerd nu rakt opp te slotte.
Tär skjuto aiste he ana skotte.
Å prinsn fick se sen lite mat
mä silvor sket opa gillne fat.

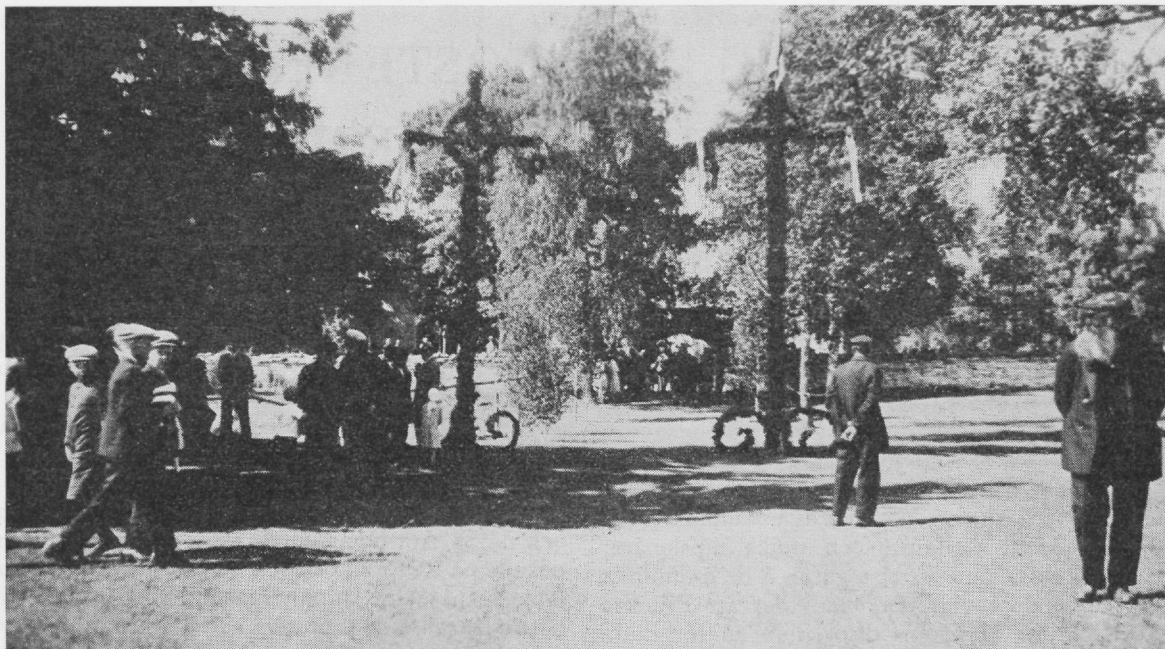
Från Rävö! kerd han sen ner te Narva.
Tär var han ut ute stan å slarva.
Te Tarto bar he sen å mä fart,
tai skulld te Ormse å he rät snart.

Från Rävö! komo tai e många bilar,
tai komo från Rävö! så fort som pilar.
E motorbåtn tai stuvast in,
å gist berja motorn gära spinn, spinn, spinn.

Tå båtn lagd åt ver Svibe strände,
så sto manskern tär opp opa lände,
å tå så prinsn kom e länd på spång,
så sjängd tai Modersmålets sång.

Ver Svibe broa var flägge hissa,
å tär sto taletan å los ör missa.
Å tå han sen satte missa på,
ja, tå var kronprinsn fri te gå.





I väntan på kronprinsen utanför kapellet i Roslep.

Å prinsn satt se e Karlas droska,
å Karla kerd nu precis som åska,
å tå tai komo ginom Svibe bin,
tå kond no svibiggja stå å glin.

Å tå tai komo åt Hampgårdsgattna,
tår sto där bärkjar som voro ovattna,
å prinsn tänkt än tår voro växt,
men te sai sanningen var där ingen som täckst.

Tå prinsn kom opp åt Prästsko-lagge,
e radiostånge so'en svenska flägge.
Ver porte var där mä flaggar no,
men he var aist som en väl kond tro.

Ver kärke grinde sto blända kern,
Hojo Andors Joan sto tår en fern.
Han räckt åt prinsn sina stor hånd,
å kern sjängd Vårt land, vårt land.

Rickul manskör sjunger.

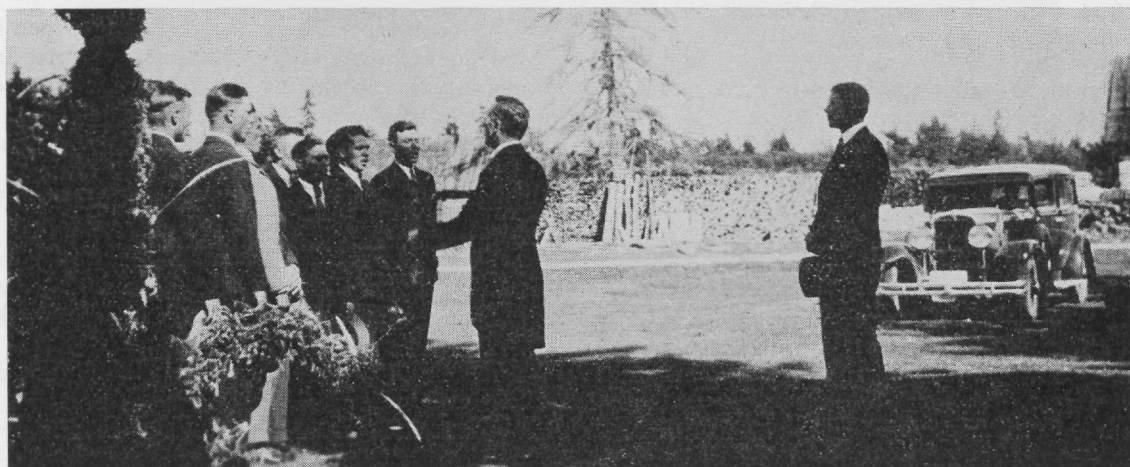
Å sen spatsera han in e kärkja
in ginom porte mä valv från bärkjar.
Småpiana sto tår mä hånd e hånd,
å sålo gick'en mä sin fot opa sånd.

Å sen tå prästn gick in åt altare,
to han å lost opp en vers ör psaltaren.
Å tå gudstjänsten sen var slut,
staiv prinsn opp å sa: "Nu gå ve ut."

Å tå han gick, vaifta miggana mä duka
just såsom ormsebåa bruka,
å så som prinsn satte hattn på,
jaga Karla ätt aiken å kerd å.

Fer än du kom hit åt Ormselände
te tack ve sträcke nu alla hånde,
mä glädje minnas här stor å små
den tredje juli nittonhundratrettio två.

Romp Gärdesn, Anders Rönnblom.



Ur EVANGELISKA FOSTERLANDS- STIFTELSENS ARKIV

Utdrag ur protokoll, brev och andra handlingar

Protokoll

vid EFS:s Styrelses sammanträde den 11 mars 1873.

§ 6.

”Af Utskottet för den utländska missionen tillstyrktes:

b) att Styrelsen må tillmötesgå en framställning genom Friherre Hierta att utsända två lämpliga Missions-Elever såsom skollärare och tillika missionärer bland de svensk-talande innebyggarna å de estländska öarne af Östersjöprovinserna, emot det att Friherre Hierta ställer till Styrelsens disposition en för detta ändamål insamlad fond af cirka 5000 rdl, hvarjemte de kyrkliga myndigheterna å orten utlofvat fri bostad och vedbrand jemte fria resor å öarne och möjligen något mindre årligt penningbidrag, samt att Styrelsen härtill må utse Eleverna T. E. Thorén och L. J. Österblom;

c) att desse Elever ofördröjligen må sändas till Upsala, för att vid dervarande skollärareseminariet under Rektor Norléns ledning genomgå en kurs uti pedagogik och methodik samt, om möjligt, redan under instudande sommar utrustas och öfverresa till deras verksamhetsort; samt

d) att de erbjudna medlen, sedan de till Styrelsens Expedition öfverlämnats, bokföras särskilt såsom gifna till ”Missionen i Östersjöprovinserna” och att gåfvo-medel för detta ändamål fortfarande emottagas och redovisas.”

Resan.

”Sedan vi i Blasieholmskyrkan tillsammans med 6 andra bröder, som skulle till Afrika, inför en stor skara vittnen afgifvit våra löften och genom händers pålägg och bön blifvit invigda till det heliga missionskallet, återstod blott att laga i ordning våra små förnödenheter och vara redo.”

(L. J. Österblom: Missionen på de Estländska öarna, Sth 1888.)

I mitten av augusti reste de två missionärerna över Åbo och Helsingfors till Reval.

”Så länge vi reste på den finska sidan, voro vi som hemma, men annat blef det, då vi kommo öfver till Reval. Här var ett skrik, ett oväsen; den ene liksom öfverbjöd den andre. Icke ett ord begrepo vi af det som sades. Estniska, tyska, ryska, engelska, polska, hvar och en efter sin tunga och sitt mål. Hvad vi försökte säga på tyska, begrep ingen människa. Af våra saker drogs den ena hit, den andra dit.” — Slutligen kom de ändå till svenske pastorn Mozelli, som hjälpte dem på alla sätt. Resan till Hapsal skedde med ångare.

”På resan till Hapsal kommo vi i sällskap med en lärd; en som talade svenska och som mycket intres-

serade sig för svenskarne i Estland och äfven om dem skrifvit en bok, som heter Eibofolket. Han blef mycket glad, när han fick höra, att vi skulle bosätta oss ibland svenskarne och bli deras lärare.” (Österblom)

Samma dag, den 21 augusti for de över till Nuckö.

”När vi kommo till den första byn frågade vi, var folket bodde, ty alla stugor vi sågo voro endast uppförda av runda oskrädda stockar täckta med halmtak, och några skorstenar kunde vi ej upptäcka. Postbudet pekade på stugorna och svarade bara: ”där”! Vi måste låta oss nöja med upplysningen, tills vi fingo tid att bättre betrakta de primitiva bostäderna.”

(Ture Emanuel Thorén: Minnen från missionsarbetet på de estländska öarna åren 1873—1881, Renskrivet av hans måg H. Hylander 1928).

Seminariet.

Efter rådplägning med prosten Girgensohn bestämdes att den ene skulle gå till Ormsö ”och läsa med barnen där, den andre — undertecknad — skulle stanna hos prosten och läsa med två ynglingar, som denne förut undervisat i ryska språket. (Anders Brus och Johan Magnusson.) De två unga männen skulle i november så bliva lärare i de två första skolorna, som under sommaren blifvit uppförda.

En av dessa gossar (A. Brus) tillfrågades en dag, om han vore frälst eller trodde på Jesus. Han blev mycket förvånad, såg blek ut och teg. — — — En annan dag blev han tillfrågad, var Guds barn voro att finna, men även det var främmande för honom. Man hade aldrig hört förr, att det skulle finnas Guds barn på jorden. Denne man blev sedan bibelkolportör och for under flera år genom Estland och sålde biblar och prisade Jesus som sin Frälsare, var han gick fram.

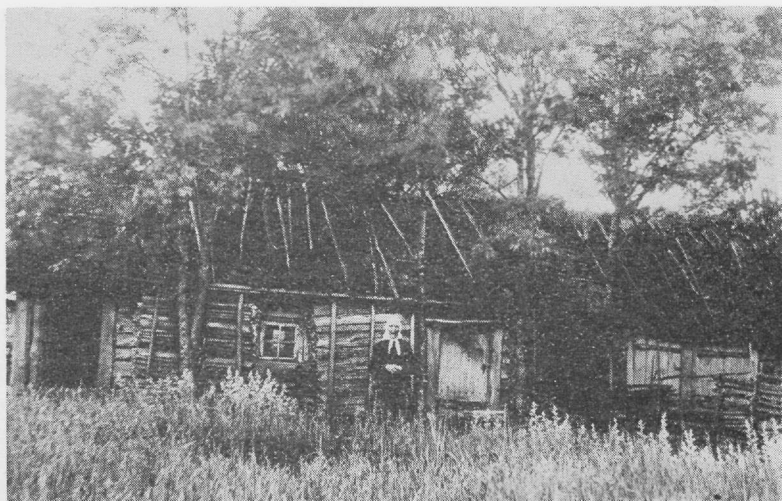
Prosten hyrde sedan ett hus, kallade en lärare för estniska och ryska språken och lyste ut i kyrkan, att de, som ville till skolan i Paschlep fingo anmäla sig hos honom.

Undervisning och logis var avgiftsfritt, men kosten fingo de hålla sig själva. Skoltiden var tre år med undervisning 11 månader om året, sedan fingo de avgångsbetyg och kunde söka sig lärareplater där skolor funnos. År 1873 fanns ett skolhus i hela församlingen med en estnisk lärare, år 1912 funnos 7 skolor (Paschlep, Österby, Klockargården, Sutlep, Höbring, Roslep, Bergsby).

Den 1 nov. 1873 började skolan i Paschlep med 12 elever. Arbetet gick raskt, ty de hade lust att läsa och utom vanliga skolämnen på svenska lästes estniska och ryska språken.”

Efter dagens arbete var det bibelläsning med sång och aftonbön. ”Det dröjde icke länge förr än några blevo oroliga över sina synder och kommo in för att få råd och förbön.”

Rökstuga från 1800-talet.



Väckelse.

”Samtidigt anmälde sig flere vuxna män i 20—25 års åldern och bad att jag skulle lära dem att skriva. Dessa togo många goda intryck och blevo flera avgjorda kristna. Bland dessa var Bentas-Anders.”

Hemma i byarna berättade de det märkliga, ”att man redan här på jorden kan få visshet om sin frälsning. Då blevo kvinnorna oroliga och ropade: ”Hem har toli hert förr!” — — — Gossarne sade dem, att de kunde själva gå till skolherrn från Sverige och fråga honom ty han är icke alls farlig. De kommo och förvissade sig, då man visade dem, vad det stod därom i bibeln. Elden var nu tänd, och en stor oro uppstod i alla de närmast omkring liggande byarna. På våren kom en man upp och bad mig komma till hans by och läsa för dem och trösta kvinnorna. ”Du får fråga prosten om han tillåter det,” sade jag, men han svarade: ”Inte törs jag det.” ”Vi bedja då Gud visa oss vägen och vänta på honom.”

Efter Thoréns sommarresa till Sverige ”bjöd friherrinnan på Birkas (Ungern-Sternberg) de övriga gods-

ägarna (Rosen, Taube, Frischmann m fl) jämte prostens på supé. Den nye svensken — det var jag — blev även bjuden. Ett samtal utspann sig vid bordet och värdinnan frågade, varför jag ej läste Guds ord för folket, då alla önskade det. Man tittade ömsom på mig och ömsom på prosten. Denne tillfrågades vad han sade om saken. Om jag så önskade, svarade han, kunde jag gå till byn och läsa en missionshistoria för dem. Nästa söndag var skolhuset fullt med folk samlat, och jag bad, sjöng och läste missionshistoria, men när jag slutat, kom en man och sade att sången och bönen förstode de nog, men vad mission är, eller vilka de länder äro, som jag läste om i boken, det förstode de inte. Prosten meddelades om förloppet och han undrade över att de ej förstode läsningen, men tillade att jag kunde då läsa i evangelierna (och göra egna kommentarer) nästa söndag och folket kunde gå till mig.

På så sätt började våra möten, vilka sedan fortgingo hela tiden, så länge jag fick stanna där. Mötena blevo alltmer besökta, och folket hämtade mig om aftnarne efter skolarbetets slut till byarne, så att även de



gamla, som ej kunde gå den långa vägen, skulle få "höra om Jesus" som de uttryckte sig." Det blev en väckelse, som spred sig "i alla byar på Nuckö".

(Thorén: Minnen.)

Thorén var en fridsam man, som aldrig talar om något motstånd mot honom. Några tvister omtalas ej från Nuckö. Den eljes barske prostén sänder ofta sina hästar för att hämta honom till prästgården, han tar Thorén med på resa till Dagö och visar honom vänlighet på många sätt.

Till Ormsö.

Medan Thorén skulle stanna på Nuckö, skjutsades Österblom tillbaka till Hapsal för att fara över till Ormsö.

"Nu var jag illa därän. Hvilken jag sökte tilltala, förstod han mig icke. I min nöd går jag upp i en klosterruin och utgjuter mitt hjärta för Herren. Styrkt härigenom går jag ned i staden och känner mig modig nog att gå till hvilken strid som helst." Knappt nedkommen på gatan möter han "den vänlige herrn från skeppet", som hjälper honom till rätta och ordnar allt. "Den som jag samtalat med i ruinen, visste råd. Allt var likasom på förhand bestäldt."

Överresan sker tillsammans med några herrar. "Öns pastor var nere vid stranden och hämtade herrarne, hvilka fingo stiga upp i hans trilla. Åt mig beställde pastorn en bondvagn utan fjädrar, den enda, som fanns på en lång sträcka. En estkvinna blef min kusk. Litet tång, som låg i vagnen, lade hon under sig själf i framvagnen; jag blef placerad på bakvagnen. Så bar det i väg öfver tufvor och stenar i full karriér. Prästen före och jag efter! O, hvad min arma kropp skakades! Kolmörkt var det, och när jag bad kvinnan hålla stilla, ryckte och slet hon hästen aldeles förfärligt, troende att jag ville fortare. Som väl var, blef vår häst efter och kvinnan tappade vägen och måste af för att uppsöka den. Då fingo både jag och hästen litet välbehöfligt andrum."

(Österblom: Svenskarne i Östersjöprovinserna och missionen på estländska öarna. Omarb uppl, Sth 1894.)

Om Ormsö.

Österblom undervisar i av pastorn upplåtet rum och förkunnar om söndagarna ordet i samma rum. Trångt. 144 barn i skolan.

"Nu finnas på ön endast tvenne hus, grevens och prestens, som likna våra i Sverige, alla de andra äro eländiga kojor, merendels utan golv, och jag kunde nästan säga utan fönster, ty der sådant finnes, består det vanligtvis av en fotstor ruta ——— man famlar omkring som en blind." Och överallt äro kojorna "öfverfulla af gubbar, gummor, barn, grisar och höns m m s." "All skog på ön är barons och kyrkans." Ö vill ha hjälp till inredning av ett skolhus; timmer har Vår Herre gett genom att låta en storm fälla en massa träd.

Även de andra öarna ropa efter lärare, likaså Gammal-Svenskby. Pastor Nordgren har varit deras pastor i två år.

"Till slut vill jag tillägga, att alla dessa folk hafva en stor förkärlek för allt svenskt och hålla envist fast vid sin nationalitet, så att på somliga öar de tom

neka att gifta sig med någon annan än en svensk; de blifva annars hellre ogifta.

Posten väntar, hinner ej mer. Eder tillgifne tjänare

L J Österblom."

(Brev till Missionstidningen 8 dec 1873.)

Österblom till Missionstidningen 8 april 1874:

Tackar för löftet om pengar till skolhus. "Mitt lif är, som I väl förstån, en krigares. Ständigt måste jag frukta anfall, inifrån och utifrån. Men prisadt vare Herrens namn! Jag behöfver icke frukta, ty jag kan ock säga: *min sak är Herrans och mitt embete hörer Gud till*. Mitt arbete går sin jemna gång, barnen är snälla och många rätt läraktiga; några känna synden och vilja innerligen gärna bli Guds barn."

Nargö.

I Ev Fosterlandsstiftelsens årsberättelse för 1873 sägs att Österbloms och Thoréns brev talar om framgång i arbetet. "En tredje ö, Nargen, belägen längre in i finska viken nära Reval, har även begärt en lärare, och en af våra elever, P. Bergsten, som bestämts härtill, genomgår f n i Upsala en kurs vid folkskolelärareseminarium ———." Hjälp till skolhus har Styrelsen fått av en "frikostig gifvare".

Årsberättelsen 1874:

P. Bergsten hade förliden höst "i sin skola 45 barn, af hvilka intet, då skolan började, med säkerhet kände ens bokstäverna, fastän somliga woro mellan 16 och 17 år gamla." Skolan har hållits i kapellet, men folket har nu "af intresse för saken uppbyggt ett skolhus". Bergsten begär nu hjälp med kostnaderna. Han predikar varannan söndag. Söndagsskola hålls även.

Fyra verksamhetsfält.

EFs:s omkostnader under 1873 för missionärernas utrustning och underhåll utgör 3409,91 riksdaler. — Deras penninglön utgör 400 rubel per år och man. 1875:

Alla tre bröderna under sommaren i Sverige och ingingo äktenskap med lärarinnor.

Pastor Mozelli i Reval har i brev betygat nargöbornas tacksamhet för Bergstens verksamhet.

På Nuckö fortsätter väckelsen och arbetet.

Österblom har de senaste två åren bott hos baron Stackelberg, "hwarest Österblom icke blott får bo hyresfritt, utan ock spisa utan betalning."

Pastor Girgensohn har skrivit till styrelsen och betygat sin och nucköbornas stora tacksamhet över Thoréns verksamhet. Två av T:s lärjungar, Nyman och Lindström har skrivit till styrelsen.

Styrelsen har beslutat att i sommar sända missions-eleven J A Falk till Rågöarna. "Styrelsen har kunnat detta, emedan intresset för Estländska öarne på sista tiden i betydlig mån har ökats, i det att allt rikligare bidrag influtit. På samma gång Styrelsen med tacksamhet erkänner detta, önskar och beder hon, att det nu waknade intresset för denna vår, i närvarande stund mest lofwande mission [fet stil] måtte fortfarande växa och förökas."

Kostnaderna för 1875 utgör 5568,33 kronor.

(Ur EFs:s årsberättelse 1875.)



1912 besökte Thorén ånyo Nuckö. Här tillsammans med forna elever o a vänner.

Nuckö.

Thorén 11 sept 1875 till Missionstidningen:

”Ack, hwad det är ljufligt att vara på en fläck på jorden, der Guds kärlek och frid bor i människornas hjertan. Alla som sågo ängsliga ut vid min afresa, voro nu glada att se mig åter. — — — Prosten Girgensohns togo ock mycket vänligt emot oss. De som här äro mina vänner, hade sammanskjutit penningar och genom prosten G:s försorg var ett stort skåp med diverse till hushåll hörande saker köpt. — — — Folket har dessutom sökt visa sin kärlek med gåfvor af deras eget lilla förråd.”

Böcker har anlant från Sverige via censuren i Riga. ”Sedan i lördags, då böckerna kommo, har jag väl sålt för omkring 500 kr. Deras glädje är obeskriflig.”

(Svenskarna på Nuckö måtte ha varit läskunniga. 500 kr motsvarade ungefär 250 rubel. — Som jämförelse kan nämnas, att en god ox kunde kosta 40—50 rbl, en estlandssvensk folkskollärares årslön i pengar utgjorde omkring 100 rbl.)

Sång.

Thoréns hustru deltog ivrigt i arbetet, sedan hon 1875 kommit till Paschlep. ”De unga, som visade stort intresse för sång, samlade vi till sångövningar. De voro ca ett 30-tal män och kvinnor. Efter ett års övning föreslog prosten, att vi skulle sjunga i kyrkan. Till denna sånguppvisning infunno sig både herrskapen från de kringliggande godsens och folket. Vi sjöngo våra svenska andliga sånger för ett mycket tacksamt auditorium. Den frivilliga kollekten, som upptogs ef-

teråt, inbringade ca 50 Rbl eller omkring 100 kr. När vi efter slutad sång trädde ut ur kyrkan, kom en av godsägarna mig till mötes. Med artigt lyftad hatt sade han: ”Ni har i dag bringat otroliga ting för våra öron. Aldrig trodde jag att man kunde lära folket sjunga efter noter i kör.” Han tackade på det hjärtligaste i sitt och de andras namn.

Under den därpå följande sommaren hände sig, att en av de ryska storfurstinnorna — den i dagarna framlidne änkekejsarinnan Dagmar — gästade badorten Hapsal. Det gjordes en förfrågan, om det var tillåtet att sjunga för henne på en festdag. Svaret blev jakande. Hon bodde i slottet de la Gardie, från vars terrass hon åhörde sången. Nucköfolket i sina nationaldräkter bildade en vacker tavla. Efter några nr gav furstinnan tecken med handen att jag skulle komma fram. Hon tackade för sången och frågade, om jag var från Sverige. — Sedan uppsökte furstinnans livmedikus mig och bad, att vi skulle sjunga i en kyrka, så att alla badgästerna skulle få höra sången. Vi samlades i brödraförsamlingens kyrka och sjöngo där 10 nr för fullt hus under stort bifall. Efter sångens slut framträdde furstinnans livmedikus och gav pengar till förfriskning åt sångarna; även många bland åhörarna kommo och räckte fram sina rublar samt uttryckte sin tacksamhet för vad de hört. Sedan gingo vi till en s. k. folkrog — kafé fanns icke på den tiden — där kaffe intogs. De överblivna kopeken delades bland sångarna. Sedan foro vi hem mycket glada och lyckliga över vår dag.”

(Renskrivet efter originalanteckningar av T:s måg Hj Hylander)

Ormsö 1876.

Österblom till EFS:s styrelse 11 mars:

Har fått en dotter. Fru Thorén har varit hos dem och hjälpt dem. Thorén kom även i förgår. "Han ser bra medtagen ut, den käre brodern, utaf sitt myckna arbete. ——— Prosten Girgensohn är mycket kärleksfull emot oss; äfven betar han sig mycket klokt emot den ännu pågående andliga rörelsen. —

Här på W. sjunger man ännu på den gamla visan: "eskes ska man tro å eskes ska man hoppas", men att någon kommer "grall e hocka", det är mera sällsynt; då och då kommer dock en och annan till lif och frid i Jesus. Med min skola går det rätt smått framåt, åtminstone hvad gossarne beträffar. Flickorna deremot tyckes bestämt fått i sitt hufvud, att icke läsa mer, än som är nödvändigt, att med heder kunna bli konfirmerade.

Så t. ex. vilja de alls icke läsa geografi. Det är deremot gossarnes älsklingsstudium. Gud lede både det ena ö det andra! ———

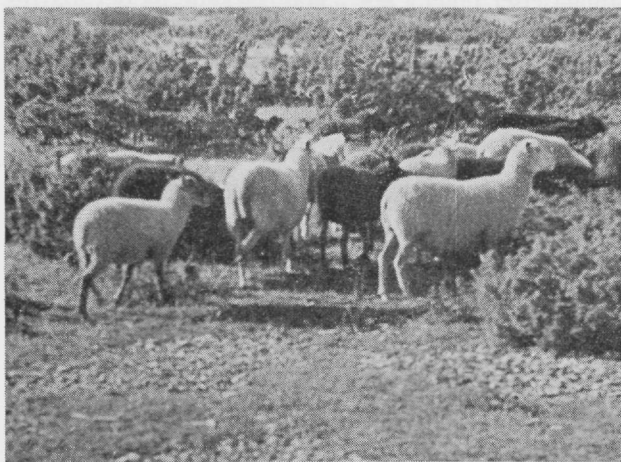
——— Wi bo fortfarande hos baron Stackelberg, och han är mycket god emot oss. Wi få bo hyresfritt, ö dertill ha vi fri ved brands, torr ö god ved, sådan som han sjelf brukar.

Eder ringa tjenare."

Österblom till styrelsen 26 juni 1876:

——— "Här på Worms har nu Herren i sin stora nåd besökt oss, visande sig ännu vara mäktig att uttaga själar från syndens och satans rike ö göra dem rättfärdiga." ——— Nytt intresse för predikan; möten i skogen. Baronens vänligt stämd. Den ene efter den andre blir frälst.

P. S. "Wid skolan i dag väntade mig en stor öfverraskning. En liten skara af mina skolbarn kommo mig till mötes med glädjestrålände anleten och berättade, att de hade funnit Jesus. ———



Ja, Herren vare lof, här har en riktig pingstvind blåst! Hade jag icke läst om de stora väckelserna i Skottland ö Amerika, så hade jag säkert blifvit mycket förskräckt. Man har varit tillsammans både natt ö dag ö ropat till Gud om den helige Ande. Bespottaren, som nyss stod ö hånade, kunde om en liten stund sjelf ligga på sina knän ö, vridande sig som en mask, anropa Gud om förskoning.

Besynnerligt var att, så som företeelserna visade sig i den ena byn, alldeles likadana voro de i en annan. Der en stark väckelse förekom, kastade menniskor sig af ö an, kröp på golfvet, oupphörligt ropande: "Gack ut ifrån mig du onde ande ö du helige Ande kom till mig in!" eller ock: "Jesus kom till mig, kom till mig!" Så snart de fingo frid (hvilket för somliga skedde rätt snart, för andra dröjde det deremot länge) så hade de genast ett klart förstånd om andliga ting."

7 dec 1876:

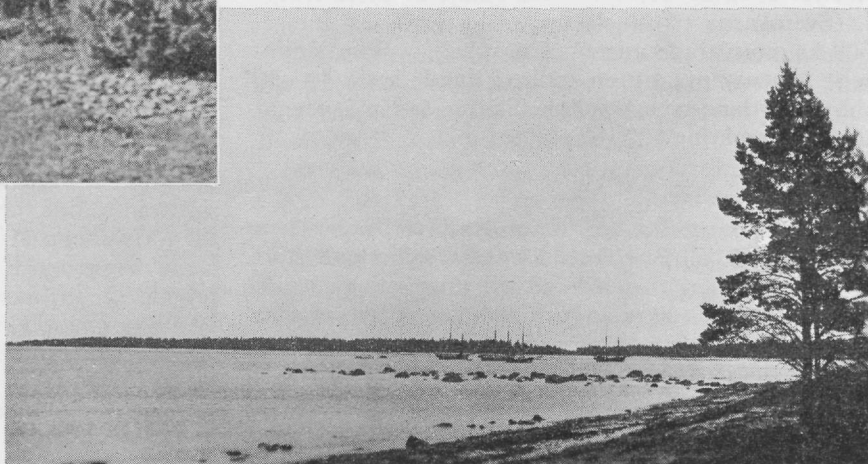
I skolan denna termin 53 gossar och 53 flickor; gossarna de tre första och flickorna de tre sista dagarna i veckan. Nu kommer barnens föräldrar och vill anmäla sina barn till skolgång (föret måste ö anhålla om det).

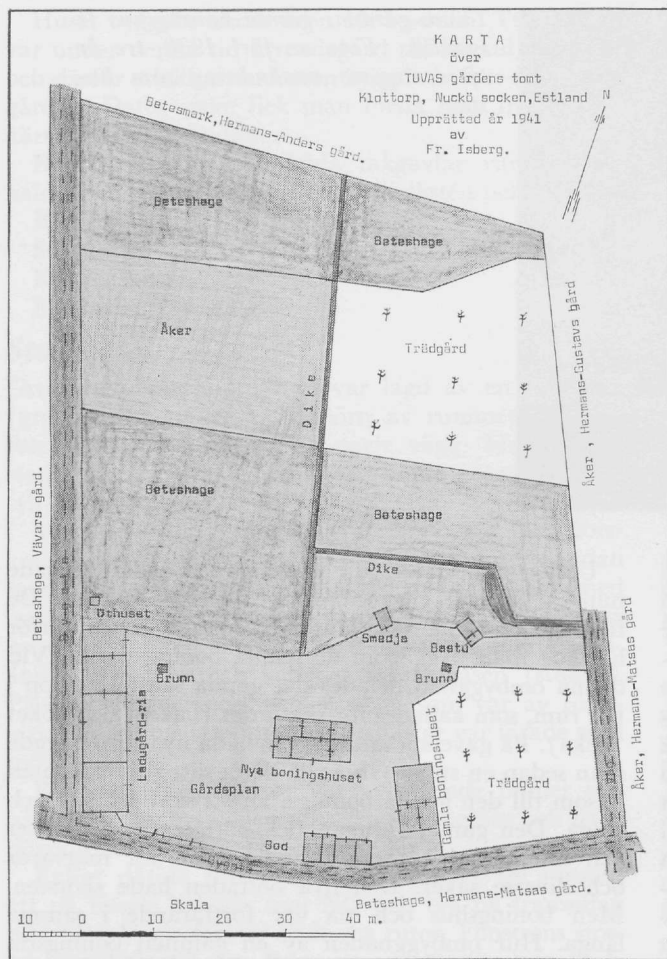
Skolpliktiga är 316. "Det är i lag bestämdt, att barnen f. o. m. den 15 Okt. t. o. m. den 15 April (g. stilen) skola besöka skolan."

Thoréns seminarium hade examen 21 december. Prosten jämte herrarna. Betyg, tal, tack. Prosten bjöd alla på middag, gossarne och Österblom (som var närvarande). 26°R kallt.

Omkring 10 nya gossar har anmält sig.

Detta var den lyckosamma tiden. Men även motgångarna stod och bidade sin tid. På Nargö ledde väckelsen till svår söndring. Det waldenströmska inflytandet kunde inte godtas av prästerna. Falk misslyckades på Rågöarna, Bergsten måste hemkallas, Thorén blev sjuk av överansträngning och återvände till Sverige, Österblom utvisades. Men rörelsen som missionärerna satt i gång, fortsatte. De troendes liv hade fått en ny dimension, tillvaron en mening, de många människorna hade fått en ny gemenskap, som band byar och bygder till varandra.





Fridolf Isberg

En ny bostadstyp från 1890-talet på Tuvas gård i Klottorp

Studerar man bostäderna och bostadstypernas utveckling i Klottorp, så finner man ganska snart att det icke skett någon nämnvärd förändring av boningshusens utformning och planering från 1700-talet till 1880-talets början.

Orsaken till denna stagnation i omändring och förnyelse av bostadshusen var, att godsägaren, som ägde jorden och husen, inte tillät några ändringar av de redan befintliga bostadstyperna. Det var alltså godsägaren som bestämde om ett hus skulle byggas om och hur det skulle utformas och planeras. Utan godsägarens tillstånd kunde således ingen bygga ett hus eller ändra på det genom tillbyggnad. Det var också godsägaren som lämnade virke till husbygget, ty på gårdarnas mark i Klottorp fanns det icke barrskog.

År 1920 berättade Johan Vibusk, som var född under 1860-talet, om ett husbygge 1875 på Simas gård i Klottorp följande:

”När vår stuga blev gammal och sällstockarna murkna, begärde vi tillstånd av godsägaren på Rickul herrgård att få bygga om huset. I november månad kom godsägaren i sällskap med sin skogsvaktare hem till oss och gjorde en noggrann avsyning av huset. I handen hade han en järnskodd käpp med vilken han stack i väggstockarna för att se om de voro tillräckligt murkna så att en ombyggnad var absolut nödvändig. Efter denna avsyning fick vi under den kommande vintern köra hem byggnadsvirke från herrgårdens skog i Rickul kommun.

På våren i april månad kommo enligt gammal tradition byns bönder, en man från varje gård, hem till oss och revo det gamla boningshuset och hjälpte till att timra upp det nya.

När vi lagt ut de tre första stockvarven och satt upp stolparna till fönsterkarmar och dörrar, kom godsägaren tillsammans med sin förvaltare på Klottorps herrgård och synade bygget. Han påpekade då att fönstren var för stora och att det var oförskämt av oss att försöka bygga nästan lika stora fönster på den nya stugan som man hade på herrgårdens manbyggnad. Simas gårdens husbonde hade då spydigt frågat om godsägaren trodde att ljuset skulle ta slut, så att det inte blev något över till herrgården.

Godsägaren hade blivit arg och sagt: Eftersom Du är så uppstudsig kan jag bara säga dig, att det var sista gången som du fick byggnadsvirke av mig. Här-efter får du bygga av sten eller köpa virke på annat håll. Därefter hade han åkt i väg, och fönstren hade fått den planerade storleken”.

Detta exempel visar hur beroende bönderna var av godsägarens godtycke vid ny- och ombyggnad av sina hus.

De bostadstyper som sedan gammalt funnos på gården byggdes om, när de blevo fallfärdiga men ändrades inte nämnvärt.

I mitten av 1800-talet fanns det på bondgårdarna i Klottorp två bostadstyper. Den ena av dem var den bland esterna vanligen förekommande bonings-rian. Denna byggnad innehöll i regel fyra rum: skaffe-



Tuvas-gårdens gamla boningshus fr sydväst. Foto av förf 1938, tre år efter stugans användning som bostad.

riet (bakse), stugan (stue), logen (loan) och ladan (lavo). I stugan bodde man under vintern, vår och sommar. När säden skulle tröskas på hösten, flyttade man in i skafferiet och bodde där tills tröskningsarbetet var avslutet. Ugnen i dessa stugor saknade skorsten och röken kom därför från eldstaden upp genom ett kullerstenslager (keristen) ut i rummet, gick vidare ut genom dörren till logen och därifrån upp genom en lucka i logens innertak till skullen för att slutligen strömma ut genom en öppning i takgaveln.

Denna bostadstyps byggnadssätt, planlösning och utveckling finns beskriven i en artikel om Blee-gårdens boningshus i Kustbon nr 4 1967.

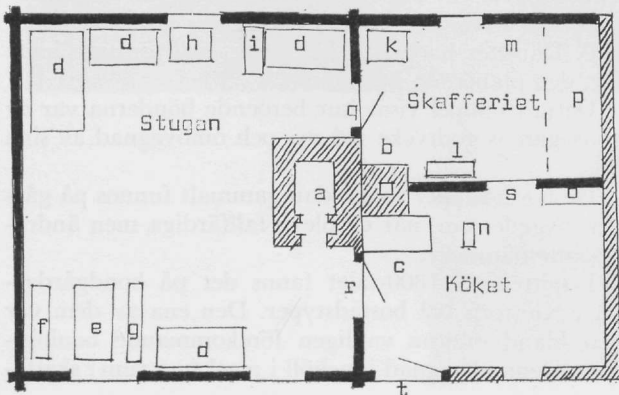
Den andra typen av bostadshus fanns bara på fyra bondgårdar i byn. Den innehöll följande rum: skafferiet (bakse), stugan (stue) och farstun (fårsta).

Denna bostadstyp skilde sig från den förstnämnda däri att man inte torkade säd i den under tröskningstiden. På alla gårdar där ett dylikt boningshus fanns, hade man rian i en särskild byggnad. Under äldre tid hade även i dessa hus ugnen saknat skorsten, men redan vid mitten av 1800-talet hade de en sådan.

Hur ett dylikt hus var byggt och hur rummen var placerade framgår av en artikel om Knuters-gårdens boningshus i Kustbon nr. 4 1972.

Bottenplan av boningshus, Tuvas gård, Klottorp, Nuckö socken.

- a. Ugnen.
- b. Skorstenen.
- c. Spisen.



Under 1880-talet, då godsägarnas makt började minska, skedde en förändring av bostadshusen. De flesta bönder ville icke längre bo i ristugan och därför började man bygga om de gamla boningsriorna. Vid denna ombyggnad delades det gamla skafferiet upp i två rum, som kallades för skafferiet (bakse) och köket (keka). På gaveländan av dessa båda nya rum byggde man sedan en stuga (stu). På detta sätt skarvade man liksom till den gamla boningsrian ett skafferi, kök och stuga. Den gamla ristugan fick därefter under vinter och sommar tjäna som förvaringsrum för matvaror och diverse saker. Den nya bostaden hade skorsten. Men boningshus och ria var fortfarande i samma länga. Hur ombyggnaden av en gammal boningsria gått till, framgår av en artikel om Blee-gårdens boningshus i Kustbon nr. 4 1967.

Under 1890-talet uppstod en ny typ av boningshus. På många gårdar byggde man upp dessa hus skilda från boningsrian. Den nya bostadstypen innehöll följande rum: stugan (stue), köket keka) och skafferiet (bakse).

Som ett konkret exempel på hur ett sådant hus var planerat och byggt skall här redogöras för boningshuset på Tuvas gård. Huset är på den bifogade kartan märkt med "Gamla boningshuset".

Den lösa inredningen i huset:

- d. Sängar (sengjar).
- e. Matbordet (itaborde).
- f. Bakbänken (bakorsbänken).
- g. Frambänken (frabänken).
- h. Lilla bordet (lihlborde).
- i. Mjölkskåpet (molkskåpe).
- k. Baksbordet (baksborde).
- l. Baksskåpet (baksskåpe).
- m. Drickstunnan (drickstunna).
- n. Köksätet (kekssete).
- o. Kökshyllan (keksriiul).
- p. Potatislår (tofollår).
- q. Baksdörren (baksdonna).
- r. Stugdörren (studonna).
- s. Baksdörren (baksdonna).
- t. Yttre köksdörren (uta keksdonna).

Huset byggdes under åren 1895—1896. Tuvas gård var under denna tid arrendegård till Rickul herrgård och därför erhöll arrendatorn byggnadsvirke från herrgården. Detta virke fick man forsla hem från Vekekärret i Rickul kommun.

Husets yttertak och båda takgavlar var av råghalm. Skorstenen var murad av kalksten och lera.

Byggnaden innehöll följande rum:

Stugan (stue).

Köket (keka).

Skafferiet (bakse).

Stugan.

Grunden under detta rum var lagd av en stor sten (grundstain) under varje hörn av rummet samt en stor sten under mitten av varje vägg. Mellan syllstocken och marken hade man sedan murat upp en syll av kalksten och lera.

Väggarna var timrade av runda stockar med korsknutar. Väggestockarna var kanthuggna på insidan mot rummet och såten mellan dem var tätade med mossa. På utsidan var stockarna runda. Tvärs över rummet löpte en rund stock, som var tio tum i toppändan. Denna stock kallades för stugåsen (stuåsn). På den vilade innertaket stockar, som var av rundvirke. Såten mellan innertaket stockar var tätade med mossa.

Rummets båda dörrar var av stående bräder och hängde på av bysmeden tillverkade gångjärn och hade dörrklinkor av järn. De saknade lås.

Enligt dåtida bruk fanns på rummet tre fönster, ett på husets baksida mot NO och två på framsidan mot SW. Varje fönster hade sex rutor. Fönstrens storlek var 100×80 cm. Bara ett av ytterfönstren hade gångjärn och kunde öppnas. De övriga fönstrens bågar var fastspikade vid fönsterkarmen. Samtliga innanfönster saknade gångjärn, och därför kunde fönstren icke öppnas under vintern, då innanfönstren var insatta. Vädringen av rummet skedde genom dörren till köket.

Ugnen var murad av kalksten och lera. Den var en s. k. "keristugn". Röken från eldstaden måste först passera ett 50 cm tjockt kullerstenslager (keristn) innan den kom ut i skorstenen. På ugnsväggen in mot rummet fanns en lucka (kriiska). När elden brunnit ner i eldstaden öppnade man denna lucka och värmen från de upphettade kullerstenarna (keristaina) strömmade in i rummet. På ugnens bakre gavelvägg fanns ett spjäll; med detta kunde man stänga rökgången från eldstaden till skorstenen, så att värmen inte kom ut i skorstenen utan in i rummet. Ugnsväggarna var vitkalkade.

Ugnen användes att baka bröd i men även att värma upp rummet med under den kalla årstiden.

Rummet användes som vardagsrum och sovrum av hela familjen. Där utfördes under vintern också alla inomhusarbeten, såsom träslöjd, vävning, spinning av ull och lin m. m.

Köket.

Detta rum byggdes 1896. Det av godsägaren lämnade byggnadsvirket räckte bara till stugan och skafferiet, därför måste kökets ytterväggar muras av kalksten och lera. Kalkstenen bröts i byns gemensamma kalkstensbrott.

Ytterväggarna var på utsidan putsade med kalkbruk och på insidan överstrukna med lera. På grund av den dåliga isoleringen var väggarna på insidan under vintern fuktiga, och i detta fuktskikt samlades under åren sot och köksos samt damm, så att de år 1935 var svarta.

Innertaket var av runda stockar och såten mellan dem tätade med mossa. Ovanpå detta innertak fanns ett ca 5 cm. tjockt lager av lera.

Golvet var av stora, släta kalkstensplattor och fogarna mellan dem var tätade med lera.

Rummets båda dörrar var av stående bräder och hängde på av bysmeden tillverkade gångjärn och stängdes med dörrklinkor. Dörren mot stugan saknade lås. Ytterdörren hade ett enkelt lås av trä. Det satt på insidan av dörrposten och bestod av en träslå, som med en enkel tränyckel kunde låsas från utsidan. I dörröppningen mot skafferiet fanns ingen dörr.

På väggen ut mot gårdsplanen fanns ett litet fönster med sex rutor. Det saknade innanfönster. Fönsterbågarna i ytterfönstret var fastspikade vid fönsterkarmen.

Intill skorstenen stod spiseln (plitn). Den var murad av tegel och lera, och på den fanns plats för två grytor — en större framtill och en mindre baktill på spisplattan. Röken från spisen gick in i ugnsmuren. Där fanns ett litet rum, som var fyllt med kullerstenar (keristainar). Denna anordning kallades också för "plitkeristen" och den hade till uppgift att ackumulera värmen från brasan i spisen, då man eldade i den. När elden slocknat, öppnade man en lucka (plitkriiska) på ugnsväggen i stugan och värmen från de upphettade kullerstenarna kom in i rummet.

Detta rum användes som kök ända till 1935, då familjen flyttade in i ett nytt boningshus.

Skafferiet.

Detta rum byggdes år 1896. Yttre långväggen och innertaket var av runda stockar. Såten mellan dem var tätade med mossa. Yttre gavelväggen var murad av kalksten och lera. Den var på utsidan putsad med kalkbruk. Väggen mot köket var av runda stockar av klibbal.

Golvet var lagt av stora, släta kalkstensplattor och springorna mellan dem var tätade med lera.

På rummets nordöstra vägg fanns ett litet fönster med tre rutor. Det var lika högt som fönstren i stugan men var bara hälften så brett. Fönsterbågarna var fastspikade vid fönsterkarmen.

Rummet användes som skafferier, där man också under vintern förvarade matpotatis.

Den bostadstyp, som här ovan beskrivits och som uppstod under 1890-talet, är egentligen ett led i en utvecklingskedja. Man kan också säga att den redan fanns under 1880-talet, då man byggde om skafferiet i den gamla boningsrian till ett nytt och mindre skafferier och kök samt till dessa byggde en ny stuga med skorsten. Skillnaden mellan detta boningshus och den gamla boningsrians tillbyggda stuga var bara den, att detta nya boningshus var fristående från ribyggnaden.

Under början av 1900-talet gick sedan utvecklingen snabbt och en hel del nya bostadstyper uppkom — men därom mera i en annan artikel.



Foto: Nils Lagman.

Så var det estlandssvenskarnas i Sverige höstmöte också för denna gång. I år hade man samlats till detta höstmöte den 10 november i Vantörs rymliga kyrksal, Högdalen, där 180 estlandssvenskar hade mött upp. Höstmöte — ja, som nu under en följd av år i den estlandssvenska samhörighetens tecken firats i anslutning till Gustav Adolfsdagen.

Det började så sakteliga. Det började för exakt 54 år sedan, år 1919. Det var då man började fira Gustav Adolfsdagen, den Svenska dagen bland estlandssvenskarna i Estland. Den 6 november hade de estlandssvenska skolorna lov i enlighet med cirkulär ifrån rikets bildningsministerium. Det började så sakteliga ja, men det var vindföre i seglen redan från första början. Det bar liksom ut till frihet, till självmedvetenhet och till andlig samling. Liksom i dag minns jag vår svenska folkminister Hans Pöhls cirkulär med hans sekreterare Olga Hallbergs underskrift ut till skolorna. Det lät som en fanfar till samling för gemensamma mål och kring gemensamma strävanden: estlandssvenskarna började känna sig som *ett* folk. Så sakteliga — ja, men det hade dock gått framåt, *för estlandssvenskarna på deras stränder och öar hade det ljusnat betydligt.*

Men detta skulle ju handla om estlandssvenskarnas höstmöte den 10 november anno 1973, vilket försiggick i SOV:s regi under H. Mickelins ordförandeskap. Två unga studerande, Viveca Mickelin och Lena Nilsson, spelade under två framträdanden fiol. Först spelade de Blinde Hans polska och Rättvikarnas gånglåt och sedan Bröllopsmarsch från Revsund och Trollens brudmarsch. Föreningens sekreterare, Johannes Hammerman, hälsade så de närvarande välkommen och höll ett intressant och tankeväckande anförande. — I tisdags var det 341 år sedan Gustav II Adolf stupade för det han trodde på och kämpade för, sade talaren. Återvänder vi till oss själva, kan man fråga sig: Har vi något att kämpa för, något att tro på? Ja, det har vi. Den välbesökta hembygdsgagen var vårt 30-de årsjubileum i Sverige. Här i kväll får vi senare höra om ett annat jubileum. Skall jag nu sia om framtiden, kommer säkert året 1973 också att bli ett jubileumsår,

SOV:s höstmöte

året då vårt arkiv invigdes. Tror vi på att vårt arkiv fyller en uppgift? Tror vi på att SOV fyller en uppgift? Om vi kan svara ja på dessa frågor, då har vi något att kämpa för, något att tro på. Man kan givetvis ifrågasätta om den tid och de pengar vi lägger ner på SOV och arkiv är till någon nytta. Detta vet vi inte med absolut säkerhet. En sak är dock säker: om vi inte nu samlar, bandar, filmar och fotograferar det vi kan komma åt från vår gamla hembygd, är det snart för sent. Kommande släkten skulle kunna lasta oss för att vi inte nyttjade de möjligheter vi ändå hade. Vår kultur och vår historia får inte vara slut i och med överflyttningen till Sverige. Mycket har redan gjorts. Som exempel må endast verket "En bok om Estlands svenskar" nämnas. SOV:s 390 medlemmar kan tyvärr inte med sina medlemsavgifter ensamma bära den ekonomiska bördan. På vilket sätt skall vi kunna förbättra vår ekonomi? Vi kan intressera våra barn, barnbarn, släktingar och bekanta som inte tillhör SOV för medlemskap i föreningen och prenumeration på Kustbon. Ett annat sätt är att som *extra* julklapp prenumerera på Kustbon åt dem eller kanske ge dem bokverket om estlandssvenskarna. Alla som var med på årets Hembygdsgagen uppmärksammade säkert att det unga inslaget var stort i år. I många av förarbetena till hembygdsgagen deltog också yngre folk, och vi kan väl också notera att en hel del av det stora arbete som nedlagts där, nu kommit vårt arkiv till godo. — Tänk Er själva, om vi idag hade suttit i en egen lokal som vi ägde, kunde gått runt en stund i kväll och tittat på gamla saker och ting från vår gamla hembygd! Är detta en dröm? Troligen, men om vi *verkligen vill*, tror jag att vi skulle kunna klara detta.

Så långt Johannes Hammerman, och många torde

Månglare i templet. Först sålde de skinkor och bröd; här går lösöret.

Bespisningsproblem.



förvisso hålla med honom i hans tankegång. De närvarande hade bänkat sig vid 4 långbord, och Viktor Aman höll föredrag om Evangeliska Fosterlandsstiftelsens verksamhet i de estlandssvenska bygderna, som tog sin början för jämnt 100 år sedan. Föredraget var baserat på källmaterial, varav en del återfinnes på annat ställe i Kustbon. Man drack kaffe och sjöng allsång. Att stämningen var god var icke att ta miste på. Här bör med stor tillfredsställelse nämnas, att serveringen för kvällen sköttes av vårt eget folk, som stod i och jobbade utan ersättning, på så sätt kunde vid kvällens avslutning i kassan noteras en icke så obetydlig behållning, vilket har varit rätt sällsynt vid liknande tillställningar tidigare. Det var främst fruarna Berta Peedu, Ingeborg Andersen och Ingrid Dyrberg, som hade åtagit sig att stå för inköpen och organisationen av medhjälpare. Ett exempel att ta fasta på även vid framtida sammankomster. Även lottförsäljningen ökade kassabehållningen en del. Vid utlottningen av två basturökta skinkor visade det sig, att en av förra årets vinnare hade turen att vinna även denna gång.

Vid sammankomsten var det även många ungdomar med, och man hade en känsla av att anslutningen till föreningens verksamhet är i uppåtgående. När Nils Lagmans film om arbetslivet i den forna hembygden i Estland visades upp, fick flera av de närvarande se sig själva som medagerande i filmen. Filmvisningen kommenterades i en del fall av Johan Engdahl, Ingvald Dyrberg, Ingeborg Andersen och övriga medverkande i filmen. Så fick man då intrycket av denna höstfests senare del, att det spelades upp på duk liksom en *Skördefest* efter de mångas under årets lopp utförda mödosamma arbete. Och vilka av de många skulle den som skriver detta icke vilja tacka! Det är många kvinnor och män, som presterat märkliga arbeten i verklighet och film. Någon gång och någonstans har det börjat ljusna över minnen och över fäderneärvd kultur!

A. Smg.

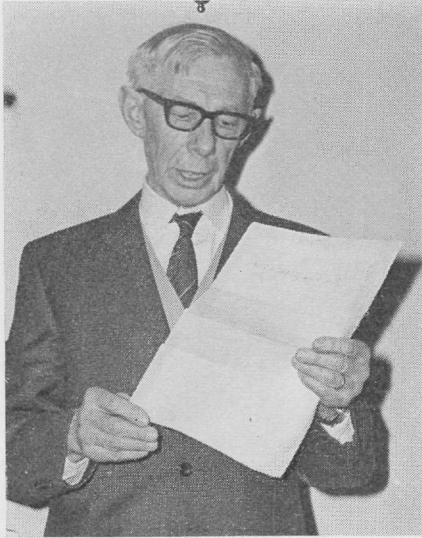
Alexander Samberg 75 år

den 1 januari 1974.

Den 29 mars 1945 hölls SOV:s konstituerande sammanträde i Stockholm efter föreningens återuppståndelse i Sverige. Folkskollärare Alexander Samberg var utsedd att ge en återblick över föreningens verksamhet i Estland alltsedan dess grundande 1909; han påvisade även behovet av en sammanslutning i Sverige under nya förhållanden men med bibehållande av de gamla traditionerna. I föreningens nya styrelse blev Alexander vice ordförande och kvarstod tills han flyttade till annan ort. — Den 21 aug 1955 utsåg årsmötet Alexander Samberg till föreningens hedersledamot. — 1968 valdes han till bygderepresentant för Korkis-Vippalområdet. — 1970 återbördades han till styrelsen och är nu vice ordförande. På hembygdsgdagen 1969 var han högtidstalare, och genom åren har han varit en flitig skribent i Kustbon.

Så ser vi Alexander Samberg som en av föreningens trognaste förkämpar och trägnaste medarbetare.

Minnena är många. Som något yngre än jubilaren minns jag Alexander från 20-talets Birkas. Från 30-talet må ett par episoder nämnas. — Strax före stängningsdags hade Alexander en gång bråttom att komma in i kommunalhuset på Ormsö för att köpa en nummerplåt till sin cykel. Själv var han mantalsskriven på Nuckö, men då han var på väg att hämta sin brud från Ormsö, var det självklart i hans rena tänkande, att brudens hemkommun skulle få avgiften för nummerplåten. — År 1937 var flaggan i topp i Rosta, och där blev jag nära bekant med Alexanders resekrivmaskin, då jag fick ta hand om "sekretariatet" på estlandssvenskarnas första idrottsdag. Samma skrivmaskin mötte mig på hösten 1941, då jag intog kommu-



Ordböcker över Nuckömålet

För något mer än tjugo år sedan gav Gideon Danell ut sin Ordbok över Nuckö-målet. (Anmäld av Nils Tiberger i Kustbon, febr 1952). 1970 kom Fridolf Isbergs supplement till denna ordbok, vilket Kustbon tyvärr försummat att anmäla för sina läsare. Isbergs bok är som sagt till formen ett komplement till Danells och följer föregångaren ifråga om uppläggning och utformning, men till omfånget är den större.

Fridolf Isberg är en trägen och trofast arbetare i de estlandssvenska markerna. I fem årtionden har han forskat, samlat och redigerat material, som annars förmodligen hade gått förlorat med denna generations utgång. En stor del av ordförrådet i Danells ordbok härrör från Isberg även det, och här framlägger han alltså det material som den gången blev över, naturligtvis kompletterat med det som han sedan dess hopbragt. Man skulle kunna tro att det inte fanns så mycket oskrivet, sedan Danell fyllt närmare 500 sidor, men där misstar man sig. Isberg har naturligtvis en del avledda former o a släktingar till ord som redan finns hos Danell, men därutöver har han funnit en förvånansvärt stor mängd ord som tidigare saknats. En särskild kategori utgör ort- och personnamn — både svenska och estniska — från hela Nuckö-området. — Om man sedan i tankarna lägger ihop Dialektarkivets samlingar i Uppsala och Danell-Isbergs dubbelordbok, så kan man konstatera att ordförrådet i nuckömålet är tillfredsställande förtecknat.

Vid utformandet av ordboken har Edvin Lagman medverkat och samarbetet har gett gott resultat: boken är välredigerad. Orden står liksom hos Danell med ett (oftast) riksspråkligt uppslagsord först; därefter följer dialektordet i fonetisk skrift och slutligen belysande exempel med ordet insatt i sammanhang. Dessa ex kan ibland vara ganska omfattande och utöver det rent språkliga ge intressanta upplysningar om folkliv och historia.

Allt detta är bra. I ett par avseenden har jag invändningar att göra. Låt oss diskutera!

Nuckömålet uppvisar många varianter. Från språkvetenskaplig synpunkt är det intressant att se de bestämda skillnaderna i språk mellan helt närbelägna byar, ja t o m mellan delar av samma by. Detta strider mot de vanliga antagandena om språklig påverkan, om bristfälliga kommunikationer som orsak till splittringen i dialekter osv. Dialektkartan visar att det är benägenheten eller obenägenheten att ta efter grannspråket som betyder mest. De bönder som var medvetna om sitt eget språks värde, blandade inte ihop detta med andra munarter, om dessa så fanns alldeles granngårds. Språket upplevdes av dessa människor som en del av personligheten, och att förneka det var som att förråda en del av sin själ. Därför bibehöll sig också de små men bestämda skillnaderna inom dialektområdet trots dagligt umgänge med andra varianter av målet och med estniskan.

nalsekreterarposten på Nuckö kommunalhus. Igen hade Alexander välvilligt lånat ut sin ägandes maskin.

Korkis är jubilarens hembygd, där han lekt som barn och dit hans tankar ständigt gått, ömsom klädda i ord ömsom i bild. Det är känt att han på lediga stunder arbetar med tavlor på konstnärlig nivå. Få kan som han i ord återge minnen från hembygdens helgd och frid, från barndomstidens och mannaålderns lyckliga dagar. Han har varit och är en drömmande realist — i estlandssvenska ärenden en något överdimensionerad optimist.

Alexander Sambergs hembygdskänsla omfattade hela Svensk-Estland. 1942 bar hans väg till Runö, där han med ärkebiskop Eidems tillstånd vid sidan av lärararbetet fick utöva predikoverksamhet inom församlingen.

Jag kan inte låta bli att ur inledningen till Alexanders högtidstal på hembygdsgdagen 1969 citera följande:

*”Någon gång i vår barndom, när häggarna
blommade
och daldockorna lyste guldgula i hagar och på
ängar,
då, någon gång i vår barndom var det vår.
Någon gång kändes dammet på de vita
kalkstensvägarna
så förunderligt mjukt och lent under barfotagång.
Då, någon gång dallrade vår- och sommarluften
över åkrar och sädesfält. Vi minns det så väl, där
hördes lärkornas drill under hembyns himmel.
Då, någon gång, i vår barndom, var det lätt att
leva.”*

Käre jubilar, måtte Din ålders höst bli liksom Dina unga, lyckliga år, som Du så vackert beskrivit! På högtidsgdagen gå många varma lyckönskningar till Dig från rikssvenska vänner, från estniska grannar och från hela den estlandssvenska stammen. Du tillhör hela Svenskbygden.

Hugo Mickelin

Jag valde att se hur ordboken belagt växlingen mellan kort u (i byarna på Nuckö-halvön) och kort, slutet o (i byarna på fastlandet). Danell har sökt beakta denna skillnad men inte gjort det konsekvent. Han har formerna *kurr* och *korr* 'boll', *knurr* och *knorr*, *rull* och *roll*; för djurlåtet 'morra' eller 'spinna' har han däremot *norr* men inte *nurr*, vidare *snorr* men inte *snurr*, *borrat* men inte *burrat*, *borr* men inte *bårr* 'kardborre'. Av andra skillnader låter han hönan *badda* sig men inte *budda*, 'trubbig' heter *trobbat* men inte *tråbbat* eller *fåbbat*; *sai(g)* 'seg' har variant men inte *ro* 'råg'. Uttalen *märk* (Klottorp) och *mork* (Nucköhalvön) finns bägge, likaså *pärk* och *pork*; ävenså finns både *dunkavol* (N-h) och *samkuk* (Kl). Av benämningar på blåbär anför Danell *blåbär* (Rickul), *od* (Gutanäs: *Oia*), *moabär* (Österby), *små-blåbär* och *små-graunar*. Likaså har han för hallon angett såväl *hallabär* som *hallarbär* (Sutlep) och *hällabär* (Österby). För ordet *maja* 'hus' anger han Sutlep, men *nurk* 'vrå' låter han utan inskränkning gälla för hela Nuckö, och det är fel.

Isberg namnger i förordet sina sagesmän. Ett par av dem representerar en Rickul-variant av dialekten, och detta anges även vid de enskilda orden. De flesta sagesmännen är från byn Klottorp och talar, som det framhålls, en "genuin klottorpsdialekt". Vad jag kan se, låter Isberg sedan denna variant utan inskränkning gälla även för alla byar på Nuckö-halvön. — Skillnaderna är dock avsevärda, vilket bl a framgår av exemplen ovan ur Danells bok.

Detta gällde ordens spridning resp begränsning till viss ort. En annan begränsning gäller frekvensen: en del ord används ofta, andra är ovanliga. Jag undrar t ex om de för mig obekanta *pistindor* och *rapot* (D) är vanliga, där de förekommer. Detsamma frågar nog den med dialekten obekanta om många fler ord. En kort beteckning som angav om ett ord är ovanligt, ålderdomligt eller kanske nyligen införlivat skulle tillfört ordboken en aspekt av värde.

En väsentlig del av tjsningen med dialektstudier ligger i upptäckarglädjen, att hitta förbindelsestrådar mellan nutida dialekt och fornspråk eller andra språk och dialekter. Förmodligen är det detta som lockat utgivarna till valet av uppslagsord. Ett ex: Jag sökte ordet *tufol* och hittade det (efter hänvisning vid 'potatis') på ordet Kartoffel. Lånord från estniska har fått sin estniska form som uppslagsord. För rent svenska ord använder Danell "den närmast motsvarande högsvenska ordformen eller en uppkonstruerad dylik". Bara när ingen av alla dessa möjligheter stått till buds, har själva dialektordet fått stå först.

Denna princip (löshet) gör bläddrandet i boken både fantasieggande och spännande, ibland mycket spännande. Ordet *graun* hittar jag hos Danell lätt, för det hänvisas vid 'ljung' till uppslagsordet 'boskapsgrön'; *mea* hittar man på 'ox-mege', *tikoł* står vid 'tyckla' (med hänvisning från 'ofta'). *Roablom* står vid 'rågblomma', blåsippa hänvisas till "tjåle-blomma" (som felaktigt anges gälla även för vit- och gulsippa). *Tistabär* och *krausar* hittar man inte på 'svarta vinbär' och 'lingon' utan på de dialektala 'tiströn-bär' och 'kröson'. — Hur skall en med estniska obekant rikssvensk kunna gissa sig fram till estniska uppslagsord eller tyska eller ens veta att söka något på upp-

slagsord såsom "tolik", "dröna", "kajman", "stumn" "dokta", "mjö", "myssla", "bydla", "ären-sten" osv? (De är uppslagsord för resp *tole*, *dräne*, *kaim stomm*, *dåft*, *mjo mihl*, *bilas*, *äre-stain*).

Det här är väl närmast ett bläddringstekniskt problem, men det försvårar bokens användning. Det tar tid att hitta en del ord, även om man kan både dialekten och de långvande språken. Jag har inte lyckats leta fram åldrande ord som *kibos* eller *späkalv*, vanliga ord som *våide* 'gå tungt vaggande', *kröpo* 'krypin', *kaum* 'bry som om', *bulldor-stain* 'meteor'(?), *vaggstol/kikstol* eller Klottorp-orden *luts*, *klurr*, *rao se* — men de kan stå på uppslagsord, som jag inte kommer på.

De konstruerade uppslagsorden måste bli konstlade, då det gäller områden där dialekten är rikare på uttryck än riksspråket, t ex djurlåten (*njock*, *nurr*, *råsa*, *dräne*, *kar*, *klockst*, *vål* osv). Den etymologiska linjen att ordna orden efter härkomst går inte att följa. Varför inte ha dialektordet först i en ordbok över dialekten? Sedan kan man ju ha en kort sökarlista på riksspråket.

Särskilt betänkliga blir dessa konstruerade ord, då de står för namn, i synnerhet ortnamn. Jag råkar få ögonen på "Melis", som anges vara en gård i Birkas. Nåja, det riktiga namnet *Mälisa* står strax efter i fonetisk skrift, men en med förhållandena obekant person kan väl tro, att det fettryckta Melis är ett verkligt ortnamn. Vad fyller denna nykonstruktion för uppgift? (Och i andra publikationer står liknande påhittade namn utan att primärformen ens anges.) "Mossebackes" står det t ex för *Musabacksa* i Österby. *Irjasa*, gårdnamn i olika byar, hittar man på "Örjan". Irja var ju ett mansnamn i äldre tid, men vad har Örjan i sammanhanget att göra? — Gårdsnamnen på dialekt är genomgående "förfinade" till något slags riksspråk; de estniska namnen däremot har sluppit förvrängning: *Aasa*, *Liiva*, *Aaviku* står det helt korrekt (den försvenskade formen *Avikoa* anges inte ens).

Ordboken upptar såväl ort- som personnamn för hela Nuckö. Eftersom socknen är blandspråkig, blir det en stor mängd rent estniska namn, såväl äldre som under 30-talets estniseringskampanj nytagna. Estniska familjenamn är angivna som estniska: estniska motsvarigheter till svenska bynamn (ex *Tahuküla*, *Kudani*, *Aulepa*) är inte med. Principen tycks vara att person- eller ortnamn som användes av svenskarna, skulle stå i ordboken.

Detta är vad jag fann att diskutera i Danells och Isbergs ordbok. Önskemål kan man ju alltid hysa, särskilt om man slipper att själv förverkliga dem. Här finns nu ett omfattande material från en språklig nationalpark, måttligt påverkad av riksspråk och grannspråk. Man skulle önska att denna och andra dialekters språkmaterial inte bara registrerades och ordnades i fack på språkherbariets hyllor utan fick påverka riksspråket, göra det rikare och smidigare. Det behövs. Men kommer det att ske? Kanske skall det en gång komma en språkets "gröna våg" med intresse för det allmogeodlade och det vildvuxna. Hoppas kan vi ju men utan större vån — för att använda ett ord ur nuckömålet.

Ett råd till estlandssvenskar: Skaffa boken medan den finns!

Viktor Aman

Omstående artikel är slut, men mina tankar har fladdrat vidare och min själ har blivit åtskilligt bedrövad. Därför skriver jag nu

en vemodig betraktelse

En gång för länge sedan, vid gränsen för historiens vetande, bosatte sig svenska bönder på estländska kuster, röjde mark, byggde gårdar, gav namn.

Århundraden gick. Landets herrar lät skriva för skatt och för kyrka. De som skrev kunde själva tyska eller rikssvenska eller ryska eller estniska; estlandssvenska kunde de icke. Estlandssvenska personnamn kunde de stava, för dessa var allmångods, men ortnamnen stavade de så att dessa någorlunda passade in i skrivarens eget språk.

Så gjorde de skrivkunniga européerna också i mörka Afrika och på infödingarnas Stilla-havsöar.

Så kom det sig att nya skrivare under nya regimer formade nya ortnamn åt det estlandssvenska folket.

Vi ska inte enbart skylla på förtyskning, förryskning, förestning. När en folkgrupp är tillräckligt kuvad, så är den inte herre över sina egna namn ens i sitt eget hjärta. Visst använde bönder sinsemellan sina gamla ortnamn, men så snart det blev fråga om skrift eller officiella sammanhang, så ville de själva vränga ortnamnen till något fint och utrikiskt. Då vi mot slutet av 1800-talet äntligen fick skrivande folk bland våra egna, så försökte dessa anpassa de bondska namnen till det språk de skrev på. Somliga namn gick lätt att översätta till rikssvenska (som *Eistorbi* till Österby), för andra måste man hitta på andra utvägar. Det är smått rörande att se hur gamle klockaren Johan Nyman i sin dagbok försöker finna godtagbara former för de gängse ortnamnen. *Noka* var naturligtvis vedertaget som "Nuckö", och *Paskop* hade redan den tyska formen "Paschlep", men *Enbi* skrev han "Engby", för *Skätanes* använde han den tyska formen och *Dihlet* stod han villrådig inför. Sin egen hemby kallade han konsekvent "Nömküll" (tysk förvrängning av estniskt namn). — Senare gick andra frejdigt över till svenskt namn på denna by, men först sedan *Klottap* snyggats upp med ett slut på -arp eller -orp.

Kring *Paskop* (med sj-ljud) har det utvecklats en hel etymologisk karusell. Om man bortser från ljudlagar o d, så kan slutleden -op sammanställas med de många estniska ortnamnen på -lepa. (Åtminstone måste skrivare i gången tid ha tyckt så.) Om man vidare tänker sig sj-ljudet i förleden ersatt med -sk, så kan även den ses som estnisk. Visserligen har detta ord opassande betydelse, men om man i stället låter det betyda 'moras, sumpmark' och tänker sig den högt belägna byn anpassad till denna betydelse, så kan man ur det sålunda erhållna ortnamnet rentav dra slutsatser om tidig estnisk bebyggelse och sånt — vilket åter kan anföras som stöd för det alla första antagandet i denna tankering. Redan gamle Russwurm förstod detta. Esterna på 1930-talet visste däremot inte om denna möjlighet, och de försökte i sin tur föresta förleden till "Paas-", vilket betyder 'kalksten' och åtminstone terrängmässigt kan passa den på kalkstensgrus belägna

byn. — Alla dessa tolkningsmöjligheter förutsätter dock att man noggrant bortser från nucköbornas eget namn på sin by.

Lika pliktroget har man förbättrat andra bynamn. Regeln tycks ha varit: *Ej må estlandssvenskt ortnamn användas offentligt utan föregående förvrängning.* Längs hela sträckan från Österby brygga till Spithamn udde är bara några få bynamn äkta, såsom Harga, Höbring, Paj och Rosta, de flesta är på ett eller annat sätt finpyntade — likasom granna plastblommor utplanterade i bondmarkerna.



Ack ja, dyra modersmål, vi älska och förneka dig.

Ev Fosterlandsstiftelsens utsända missionärer hade före sin utresa inte nåtts av det nyvaknade intresset för allmogekultur och bygdemål, och äldre svenska kunde de naturligtvis inte. För dem var de estlandssvenska dialekterna bara förorenat språk. Estlandssvenskarna själva åter kunde inför ester ibland helt sturskt hålla på sin svenskhet, men inför rikssvenskar föll de som infödingar nästan bokstavligen ner på sin buk och tillbad. De skämdes för sin efterblivenhet och var djupt medvetna om sin munarts underlägsenhet: Förlåt oss vår okunnighet, vi ändrar gärna om ni bara säger hur det ska vara! Om ett ord eller uttryck återfanns i rikssvenskan, så var det berättigat även i vårt mål; i annat fall var det att beklaga. I vår iver att bli erkända som riktiga svenskar var vi redo att förneka våra bondska ortnamn och mycket annat.

I Sverige kan orter och ställen utan omtolkning få heta Kiruna eller Padjelanta eller Tjatsenjasketjåkka, men på Nuckö kunde man inte skriva så bondskt som Bärkjäs eller Dihlet eller Klottap. Och i vördnad för denna mindervärdestradition fortsätter vi rentav att nyskapa namnformer som intet mänskligt öra hört. — På andra områden av folklig kultur söker vi ju återge det äkta. Vi rättar inte till former, utseende, konstruktion på redskap och föremål innan vi överlämnar dem till museer; vi låter numera byggedräkterna vara som de är till snitt, färg, stoff och benämning. Så skulle vi ha gjort också med ort- och gårdsnamn — ty ingenting kan vara förmer än det som är äkta.

Tiden har ridit ifrån oss. Denna betraktelse skulle ha kommit för en mansålder sedan; nu saknar den betydelse. *Håla rännedor du mä gävo, tå märre gäle ä de!* 'Varför springa med högivan då märren redan är död.' Vår bygd finns inte längre; vi själva finns inte längre som levande folkstam — bara som en skingrad samling av minnesbärare. Det som är gjort är gjort, och i "solidaritetens" namn använder vi de namnformer som nu är vedertagna, även om de råkar vara en styggelse i våra egna ögon. I Kustbon ändrade vi visserligen Wormsö till Ormsö och Wichterpal till Vippal, men längre gick äkthetskravet inte.

Det är som en historiens ironi: genom århundraden av boklig okunnighet bevarade våra bönder sina ortnamn oförvanskade, men så snart de blivit kapabla att själva ta hand om dem i skrift, övergick de i möjligaste mån från det fäderneärvda och äkta till syntetiska produkter.



Johan Thomsson

Vår käre
* 13 maj 1899
† 16 oktober 1973

har stilla avlidit.

M A R I A
BARN
Barnbarn
Barnbarnsbarn
Släkt och vänner

Ty att leva
det är för mig Kristus,
och att dö
det är för mig en vinning.



Agneta Förberg

Vår kära

* 27/6 1885

har i dag stilla insomnat.
Sörjd och saknad av oss,
släkt och vänner.

Kungsör 19 Sept. 1973

MARIA
Syskonbarn

Du somnade stilla
när färden var slut,
från allt vad Du lidit
Du vilar nu ut.
Aftonstjärnan lyser så blid,
sov kära Agneta, vila i frid.



Min älskade Make
vår lilla Pappa,
Morfar och Farfar

Mathias Luks

* 19 december 1897
† 23 februari 1969
har lämnat oss i djup
sorg och saknad.

I N G E B O R G
INGVALD och GUNHILD
AGNES och TAGE
SVEN och LENA
OVE och KERSTIN
INGA och SIGNAR
ULLA och CLAES
JOHANNES och LEIDA
HILDA
Barnbarnen

Låt ankar falla! Jag är i hamn.
Farväl i brusande vatten!
Jag kastar mig i min Herres famn,
Hans, som mig hjälpt genom
natten.
Jag gamla älskade röster känner,
och där jag återfår mina vänner,
i evighetens ljusa land.

Döda

Fredrik Haggansson, född den 26 okt. 1888 på Runö, avled den 18 sept. 1973 i Upplands-Väsby.

Anna Laning, född Lemberg den 22 nov. 1893 på Nuckö, avled den 9 okt. 1973 i Skultuna.

Anders Lilja, född den 25 okt. 1898 på Ormsö, avled den 17 sept. 1973 i Stockholm.

Hanna Helene Mattsson, född den 21 dec. 1886 på Nargö, avled i febr. 1973 i Eskilstuna.

Fanny Sofia Sammel, född Kiiin den 23 aug. 1903 på Nargö, har avlidit 1973 i Toronto, Canada.

Karin Åström, född Tennisberg den 20 juni 1924 i Reval, avled den 18 juni 1973 i Stockholm.

Helene Sündma, född Plaas den 3 mars 1899 på Nuckö, avled den 19 aug. 1973 i Eskilstuna.

Johannes Luhn, född 1 dec. 1899 på Nuckö, avled den 13 okt. 1973 i Eskilstuna.

Katarina Andersin, född Andersin den 20 nov. 1893 på Ormsö, avled den 14 nov. 1973 i Stockholm.

Bemärkelsedagar

90 år

Johan Järnström, född den 12 jan. 1884, Ormsö

Maria Grundsten, född Alström den 27 febr. 1884, Ormsö

Agneta Alkvist, född Alkvist den 20 mars 1884, Ormsö

85 år

Oskar Berg, född den 8 jan. 1889, Nargö

Agneta Hammerman, född Hörnström den 27 jan. 1889, Ormsö

Alide Schönberg, född Dans den 31 jan. 1889, Rickul

Henrik Adolf Dreijer, född den 7 febr. 1889, Runö

Katarina Blomman, född Vidgren den 12 febr. 1889, Ormsö

Alexander Grenman, född den 19 febr. 1889, Nuckö

Gustav Reets, född den 21 febr. 1889, Nuckö

Klara Maria Kiiin, född den 14 mars 1889, Nargö

Maria Sekobon, född Freiman den 20 mars 1889, Nuckö

80 år

Martha Tennisberg, född den 1 jan. 1894, Reval

Ida Alberg, född Jürisson den 13 jan. 1894, Pärnau

Alide Nylander, född Klingberg den 14 jan. 1894, Rickul

Maria Wasiljev, född Boman den 14 jan. 1893, Hapsal

Anders Pihlman, född den 16 jan. 1894, Ormsö

Olga Brandt, född Tanseri den 23 jan. 1894, Nuckö

August Söderman, född den 29 jan. 1894, Vippal

Maria Aavik, född Hallman den 30 jan. 1894, Reval

Maria Beckman, född Fällman den 7 mars 1894, Ormsö

Arnold Gering, född den 19 mars 1894, Reval

Julia Treiberg, född Tahlberg den 23 mars 1894, Rickul

Maria Appelblom, född Vikström den 26 mars 1894, Ormsö

Marianne Ester Wirén, född den 28 mars 1894, Reval

75 år

Helmi Mattson, född Eisenberg den 5 jan. 1899, Hapsal

Tomas Blomman, född den 6 jan. 1899, Ormsö

Maria Österdahl, född den 6 jan. 1899, Rågöarna

Ida Nyman, född den 12 jan. 1899, Rågöarna

Thomas Lindström, född den 17 jan. 1899, Vippal

Anders Murman, född den 17 jan. 1899, Ormsö

Elvine Helene Engman, född Raudsepp den 18 jan. 1899, Reval

Joel Nyman, född den 19 jan. 1899, Nuckö

Alma Heldring, född Paavel den 2 febr. 1899, Saue

Lena Koinberg, född Kivimaker den 11 febr. 1899, Nuckö

Edvard Mihkelson, född den 17 febr. 1899, Nuckö

Mina Blomman, född Vidgren den 20 febr. 1899, Ormsö

Hilda Klingberg, född Stavas den 20 febr. 1899, Odinsholm

Elvine Vinter, född Klaman den 23 febr. 1899, Korkis

Anders Alberg, född den 9 mars 1899, Ormsö

Euard Kägi, född den 23 mars 1899, Reval

70 år

Ida Åkerblad, född Hamberg den 7 jan. 1904, Rickul

Ingrid Sara Löstedt, född Nyman den 17 jan. 1904, Reval

Mats Falk, född den 27 jan. 1904, Runö

Maria Nordsten, född Kornblom den 29 jan. 1904, Ormsö

Paul Nikolai Leemets, född den 7 febr. 1904, Reval

Utgivarkorsband

Johannes Lundefjord, född den 9 febr. 1904, Rickul
Richard Johannes Bertelson, född den 11 febr. 1904, Nargö
Katarina Gärdström, född Svahn den 8 febr. 1904, Ormsö
Maria Rosenblad, född Alström den 12 febr. 1904, Ormsö
Hilda Hermine Rosen, född Vilberg den 16 febr. 1904,
Öismäe
Tomas Kübar, född den 19 febr. 1904, Vippal
Ida Nyman, född Amberman den 23 febr. 1904, Nuckö
Olga Hamberg, född Kopparberg den 27 febr. 1904, Rickul
Karl Boman, född den 28 febr. 1904, Reval
Maria Teichman, född Pappo den 4 mars 1904, Nuckö
Lars Wahlberg, född den 8 mars 1904, Ormsö
Maria Widgren, född Sjöman den 9 mars 1904, Ormsö
Maria Brunberg, född Söderlund den 10 mars 1904, Rickul
Johannes Kibus, född den 25 mars 1904, Nuckö

60 år

Axel Treiberg, född den 2 jan. 1914, Rickul
Arnold Amandus Rosen, född den 13 jan. 1914, Nargö
Ellen Margareta Laidna, född Berg den 19 jan. 1914, Nargö
Friedrich Alexander Schönberg, född den 19 jan. 1914,
Hapsal
Johan Ahlberg, född den 4 febr. 1914, Ormsö
Melita Söderholm, född Fagerlund den 6 febr. 1914, Rickul
Veronica Maria Elisabeth Korjus, född den 2 febr. 1914,
Reval
Rudolf Laansoo, född den 8 febr. 1914, Nuckö
Agneta Alros, född Fällman den 9 febr. 1914, Ormsö
Felda Markus, född Kirsipuu den 15 febr. 1914, Reval
Adele Marks, född den 24 febr. 1914, Odensholm
Ingrid Vilhelmine Paidra, född Berg den 26 febr. 1914,
Nargö
Felix Parts, född den 26 febr. 1914 Reval
Svetlana Antonia Holtz, född den 14 mars 1914, Reval
Edvin Brunberg, född den 17 mars 1914, Rickul
Helene Nygårdh, född Naperhov den 21 mars 1914, Pleskov
Eduard Alexander Lepp, född den 25 mars 1914, Hapsal
Agneta Nyman, född Dahl den 28 mars 1914, Ormsö

50 år

Hilda Ahlström, född den 3 jan. 1924, Ormsö
Ebba Herm, född den 3 jan. 1924, Reval
Henno Maaniidi, född den 4 jan. 1924, Dorpat/Reval
Lina Dahlkvist, född Fällman den 5 jan. 1924, Ormsö
Aurelia Vilhelmine Ellerström, född Tomty den 7 jan. 1924,
Nuckö
Ingrid Anne-Marie Österblad, född den 7 jan. 1924, Reval

Emil Edvard Beckman, född den 13 jan. 1924, Ormsö
Ottilia Link, född Friman den 18 jan. 1924, Nuckö
Elna Florida Johansson, född Laning, den 19 jan. 1924,
Nuckö
Karin Cecilia Ericsson, född Espling den 20 jan. 1924,
Rågöarna
Leida Martinsson, född Brandt den 22 jan. 1924, Nuckö
Maria Elvine Stengård, född Ahlström den 22 jan. 1924,
Ormsö
Agneta Hilda Dahl, född Lindblom den 23 jan. 1924, Ormsö
Alma Katarina Jonsson, född Häggblom den 25 jan. 1924,
Ormsö
Lars Grundström, född den 26 jan. 1924, Ormsö
Artur Häggblom, född den 27 jan. 1924, Ormsö
Florida Regina Bles, född den 28 jan. 1924, Nuckö
Axel Fridolf Mitman, född den 29 jan. 1924, Nuckö
Johan Beckman, född den 4 febr. 1924, Ormsö
Katarina Rosell, född Järnström den 4 febr. 1924, Ormsö
Karl-Gustav Johansson, född den 8 febr. 1924, Lustivere
Eha Maripuu, född Roberg, den 8 febr. 1924, Nuckö
Helmi Melania Mitman, född den 8 febr. 1924, Nuckö
Edvard Brus, född den 13 febr. 1924, Odensholm
Elsa Eufrosyne Brun, född Stromback den 15 febr. 1924,
Nuckö
Anders Hjalmar Hammerman, född den 15 febr. 1924, Ormsö
Gunnar Algot Lindgren, född den 21 febr. 1924, Rågöarna
Sven Torsten Berggren, född den 23 febr. 1924, Ormsö
Benita Cecilia Beckman, född Boman den 24 febr. 1924,
Rickul
Axel Nilsson, född den 24 febr. 1924, Ormsö
Siegfrid von zur Mühlen, född den 6 mars 1924, Hapsal
Artur Lagman, född den 7 mars 1924, Rickul
Johannes Kingo, född den 9 mars 1924, Reval
Evald Kristian Luther, född den 10 mars 1924, Nargö
Holger Alvar Amberman, född den 12 mars 1924, Hapsal
Maria Rosalia Blomman, född den 12 mars 1924, Ormsö
Axel Edvard Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
Edvin Alexander Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö
Harald Elfengren, född den 21 mars 1924, Rågöarna
Karin Borrman, född Schönberg den 29 mars 1924, Rickul
Hjalmar Gottfrid Stahl, född den 29 mars 1924, Rågöarna
Anders Vidgren, född den 29 mars 1924, Ormsö

